

XIV.

Om

det Norske Minerale,

falder

~~X~~
Sakmette;

af

H. Strom.

1793

VIX

III

der Hofe Bibliothek

1807

X

der Hofe Bibliothek

II

1807

1807

Den første Udderretning man har om dette temmelig mærkværdige,
og af sit fæde Navn bekiendte Minerale, er den som læses i
Dannem. og Norg. oekonom. Magazin A. B. 264. S., hvor det
dog ved en Skriv. eller Trykfeil kaldes Trachmette isteden for Saks-
mette. Et rigtigere Navn og noget udførligere Beskrivelse derover har
man i samme Magazins 2det B. 335. S. af Herr D. Schiøtze, som
endelig viser, at den enten maaske være Alun eller Vitriol, men lader det
dog staae uafgjort, til hvilken af Delene den henhører, ikke at tale om, at
hans Beskrivelse passer sig saa lidet til hin i Magaz. 1. B., at man
skulde tænke der blev handlet om 2 adskilte Mineraller under et lige Navn.
Dette gjorde mig nysgierrig efter at faa dette Minerale at see, helst jeg
troede mig til uden stor Vanskelighed at kunne afgjøre, enten det var
Alun eller Vitriol. Jeg formaaede derfor en god Ven, som da op-
holdt sig i Guldbrandsdalen, at sende mig Prover deraf, som han og
giorde; og da disse Prover vare 3, alle temmelig ulige efter deres ud-
vortes Ansæende, vil jeg her beskrive dem alle tilligemed de faa Forsøg,
jeg dermed anstillede.

Den

Den første var en blaa Tassesteen i tynde Sliser, hist og her overdragen med en guulagtig og stør Materie, der smagede ligesom man tog Bitriol i Munden, lod sig knuse og skrabe til Pulver, samt opløse i Vand, gav Theeinfusion en blaa Blækfarve, og viste allerede dermed, at den var vitriolisk. Af dens gule Farve formodede jeg, at den ogsaa indeholdt noget Svovl, men befandt, at den ved at holdes i Ilden ikkun blev fydende uden at fænge eller brænde. Flere Forsøg kunde jeg ikke anstille, da Quantiteten var for liden. Imidlertid lærte jeg dog deraf at forstaae, at Author til den første Efterretning i Magazinets 1ste Bind ikke uden Årsag kalder den en mineralsk Sved af Klipperne, som om Foråret sætter sig som Dugdraaber uden paa den, forandrer sig om Sommeren til en Art Gummi, (uden Tvivel vil dette sige, at den smelter i Heden), hærdnes om Høsten til en tartarisk Art, og bliver graa eller gul til Ånseende, i hvilken Stand den udhugges stykkevis. Han siger og, at den har en bidende syrlig og sammensnærende Smag, og mener, dens Hovedvæsen er Bitriol.

Den anden Art bestaaer i løse Stykker, gemeentlig 1 Tomme lange og halv saa tykke, ujerne udenpaa og til Ånseende som de vare størkede; men flade neden under, hvor man ser smaae Stykker af forbemeldte Tassesteen, høortil de har siddet fast. Af Farve ere de deels graae, deels rodgule og grønagtige; men i Henseende til Smag, Slid denhed i Ilden og Farve med Theeinfusion, Kommer denne Materie med den forrige noie overeens, fort, den er af selv samme Natur. For noiere at undersøge den, tog jeg 2 Lod af det graaagtige Slags, løg heedt Vand derpaa, da det strax smeltede og blev til en rodbrun Suppe, som satte paa Bunden en graa og meget fin Leer, blandet med smaae Stykker af Tassestenen. Da den rodbrunne Vand ei vilde sætte mere

Bund,

Bundfald; og var til Anseende ganske klar, blev den afhældt og uddamp-
 pet, indtil den inspisserede sig, da det, som først blev afhældt, forvandlede
 sig til et grønagtigt, men det andet, der ei var saa fuldkommen klart, til et
 mere rødbrunt Salt, som paa de fleste Steder crystalliserede sig i Stier-
 ner. Da alt Saltet var vel tørret paa Kaffelovnen, veiede det $1\frac{1}{2}$ Lod,
 og det graa Leersediment 1 Scrupel; altsaa ifkun tabt ved Uddunst-
 ning 1 Dvintin 2 Scrupel. Da Saltet blev stødt eller knuset blev
 det næsten hvidt, dog noget rødagtigt, som uden Tvivl kom deraf, at
 Luden ved den blotte Afhælding og uden Filteren ei var bleven fuld-
 kommen reen. Med Theeinfusion blev den blækfarvet med mange
 fine Partikler, som ei vilde lade sig opløse. Med Solvopløsning gav
 det et lysebrunt Sediment. En anden gang tog jeg ligesaa meget af
 den rødagtige Materie, slog koldt Vand derpaa og kogte den lidt i en
 Krukke, indtil den var smeltet, og siede Luden igiennem Lædskesapir,
 desuagtet blev den dog næsten ligesaa rødbrun som tilforn; men det
 leerrige Sediment blev en Blanding af graat og rødt, da den røde som
 finere satte sig ovenpaa hin, men kunde dog ikke vel adskilles derfra.
 Saltet blev lidt hvidere denne gang end tilforn, men dog noget rød-
 agtigt, og Bægten saavel af Saltet som Sedimentet blev den selv
 samme som forrige gang. Med Theeinfusion og Solvopløsning holdt
 det samme Prøve, og det leerrige Sediment blev ved Calcinerung i Jlden,
 denne ligesom forrige gang, brunt.

Det tredje Slags er det besynderligste og fra hine vidt adskilt, da det bestaaer af en hvid kalkagtig Materie i store Stykker, som dog ikke bruser med Skeevand. Vedentil hvor den har siddet fast til Bierget eller Jorden, (hvilken af Delene det er kan ei paaskiønnes,) ere Stykkerne nogenledes jevne; men dog hullede, ovenil derimod bevoorne med en Hoben Spirer, som en kort Moss eller Coralkoert uden Grene. Brestes Stykkerne over, sees de indentil opfyldte af samme Spirer; men mere hvide glindsende og tæt sammen siddende som Straaler, der løbe sammen til vilke Centra, næsten som Straalerne paa en Stierne coral. Denne Steenart giver ellers, naar den tryges, en knap kiendelig salt Smag, lader sig ikke heller opløse i heedt Vand; den maae derfor rystes forend den giver Saltet af sig, da den strax bliver saa mæ, at den smulner imellem Fingrene. Den faaer nu en rød Ansigtfarve, og de forommeldte Spirer stille sig nu som Uoner let fra hinanden og smulne. Da jeg slog heedt Vand derpaa og samme havde staaet nogen Tid, gav det en kiendelig Bæksmag og blev ganske klart, da det ansigtfarvede Sediment satte sig i Mængde paa Bunden. Vandet eller Luden, da den blev affiet og sat hin paa Kalketønnen for at inspisseres, begyndte efter en kort Tid at sætte et fint og kvividt Salt paa Bunden, der saae ud som Rimefrost, og svømmede en lang Stund i Luden, forend den sank til Bunds. Da det var tørrer, besandtes det meget fint, hvidt og saa let, at det i Vægt udgjorde en meget ringe Deel imod det ansigtfarvede

farvede

farvede Sediment, der var at føle paa som Meel, og blev ved Calcinering graat. Saltet selv blev med Theeinfusion fort, og gav med Solvopløsning en brun Farve. Endskjønt denne Materie gav en meget ringe Deel Salt eller Vitriol, som sagt er, tvivler jeg dog ikke paa, at den en Tid havde været rigere end den ved min Undersøgelse befandt. I det mindste skriver Herr Schiette, naar han just taler om denne Materie, at Saltet er meget flygtigt, saa det for Solen og Luften forsvinder. Ja han siger, at man allevegne paa Biergene finder Kalkstykker, henved $\frac{1}{2}$ Ellen lange og brede, tildeels ogsaa rundagtige 1 à 2 Tommer tykke, ujevne, indhule, hvilke naar de tages af Bierget ere stærkt igiennemtrukne med det fine flygtige Salt. Men naar de faae ligget nogle Dage og Uger bliver Saltet borte, saa den hvide Kalk i de hele Stykker ikkun efterlades; flere Ting at forbigaae, som tydelig viser, at det just er denne Art, han taler om, ligesom der i Magazinet's 1ste Bind tales om de tvende foranførte Arter, og herved bliver da hele Sagen bragt til bedre Overeenstemmelse og Forstaaelse. Hvad denne vitrioliske Materie bruges til i Guldbrandsdalen, kan efterlases hos de tvende foranførte Skribentere, og hvad Fordeel der var ved at benytte sig af den til et Vitriolshyderis Anleggelse, kan uden min Erindring let skionnes, helst saasom den efter forbeholdte Skribenters Beretning skal findes der i Mængde.

P. S. Af en kyndig Ven, som jeg lod igiennemlæse denne Afhandling, er jeg bleven esindret, at dette Minerale efter hans Formodning ifkun er en umoden Vitriolerts, eller den saa kaldede Atramenssteen, hvilket og er ganske rigtigt, hvad de første Sarter angaaer, hvorimod jeg ikke kan ansee den sidste derfor, da den gav saa reen og hvid Vitriol af sig som den fineste rensede Salpeter, siomt i ringe Qvantitet, som allerede saat er.

